

Moeilijke beslissingen in de praktijk - een handvat

“Hoe ver mag je gaan in preventie?”

Agenda

- Doelstelling en voorstellen CBE
- Inleiding Ethiek
- Inleiding Morele Oordeelsvorming
- Pauze
- Casuïstiek
- Discussie

Doelstellingen CBE

- Het scheppen van een ethisch en praktisch verantwoord kader voor de beroepsuitoefening door de beroepsgroep.
- Het bijstaan van individuele leden bij vragen met betrekking tot een verantwoorde en correcte beroepsuitoefening.
- Het gevraagd en ongevraagd adviseren van het NVAB-bestuur.

Deelnemers CBE

Voorzitter	Els Carsouw	
Secretaris	Salmara Linsen-Akihary (Kwaliteitsbureau NVAB)	
Leden	Nancy Abdoelkariem	Ger Dijkgraaf
	Wil Duits	Hans Heijstek
	Henk Hennink	Lex de Jong
	Huguette Klumperbeek	Talar Lazarian
	Anco Straatman	Peter van Wenum
	Jan Willem Peeters (vertegenwoordiger NVAB)	

Ethiek

Ethiek is de wetenschappelijke of systematische studie van de moraal. Anders gezegd is ethiek ‘kritisch nadenken over wat (moreel) goed is om te doen’. Van oudsher wordt de ethiek gezien als een onderdeel van de filosofie. Ethiek en moraal worden vaak door elkaar gebruikt, maar zijn twee verschillende zaken: ethiek bestudeert de moraal.

(Ethische Toolkit KNMG)

Moraal, normen en waarden

- Moraal:
Moraal is het geheel van normen en waarden dat door een individu, groep, instelling of cultuur als belangrijke richtlijn voor het eigen handelen wordt beschouwd.
- Normen
Een morele norm is een handelingsvoorschrift dat voortkomt uit een morele waarde.
- Waarden
Waarden zijn algemene principes die als richtinggevend voor een bepaalde praktijk worden gezien. Waarden geven dus richting aan het handelen.

Ethiek (2)

- **Gevolgenethiek** (ook consequentialisme genoemd)

In consequentialistische theorieën bepaalt alleen de waarde van de gevolgen welke handeling ethisch gezien het best te verdedigen is. Ethisch juist handelen wordt gekenmerkt door een goed resultaat van ons handelen. Zijn de gevolgen van ons handelen beter dan de gevolgen van andere handelingen die wij hadden kunnen uitvoeren, dan zijn we verplicht zo te handelen. Zijn de gevolgen slechter, dan is ons handelen onjuist. Zijn de gevolgen minstens even goed als de gevolgen van andere handelingen, dan is ons handelen moreel juist.

Het utilisme is een bekende waardetheorie waarmee de gevolgen van een handeling kunnen worden beoordeeld. Het utilisme kijkt naar nut, een handeling is moreel juist als zij het grootste mogelijke overwicht van goede over kwade gevolgen voor een zo groot mogelijke groep tot stand brengt.

Ethiek (3)

- **Plicht- of beginsethiek** (ook deontologie genoemd)

In deontologische theorieën staat de aard van de handeling centraal. Of een handeling moreel juist is, wordt bepaald op basis van de beoordeling van de handeling. Is de handeling an sich juist? Aan een handeling die als moreel juist wordt beoordeeld, ben je verplicht je te houden. De gevolgen van een handeling zijn niet irrelevant, maar deze theorieën stellen dat de vraag of een handeling moreel juist of onjuist is niet alleen afhankelijk kan zijn van de (toevallige) gevolgen. De (on)juistheid wordt bepaald op basis van vaste en altijd geldende criteria. In de klassieke deontologie wordt wat goed is bepaald door twee criteria: (a) zou de handeling een universele morele wet kunnen zijn, met andere woorden wil je dat ieder ander op die manier zou handelen? En (b) toont de handeling respect voor de ander als autonoom persoon. Een 'leugentje om bestwil' blijft voor iemand die de plichtethiek als uitgangspunt neemt altijd moreel onjuist.

Ethiek (4)

- **Deugdethiek**

In de deugdethiek gaat het in eerste instantie om de vraag ‘wat voor een persoon behoor ik te zijn’ en pas in tweede instantie om het geven van regels en principes en om de vraag welke handeling of keuze moreel juist is. Een deugd is geen handeling maar een karaktertrek. Deze zorgt dat je kiest voor het goede. Voorbeelden van deugden zijn: eerlijkheid, integriteit, compassie. Al deze deugden leiden tot een bepaald gedrag jegens anderen. In praktijk kan deugdethiek complementair zijn aan de plichtethiek. Wat deugdzaam is kan per context verschillen. Een deugd wordt gezien als het midden tussen extremen.

Zorg-ethiek

- Het beginsel verlichten van sociaal lijden en het geen lijden toebrengen aan anderen
primum non nocere, oftewel 'als eerste niet-schaden'
- Het beginsel van weldadigheid/ Goed doen
Bevorderen van de gezondheid
Streven naar het beste resultaat
Kwaliteit van leven bevorderen
- Het beginsel van autonomie / Zelfbeschikking
De regie voeren over het persoonlijk leven
Betekenisvolle keuzes maken
Zelfstandig beslissen
- Het beginsel van rechtvaardige zorg
Gelijke behandeling
- Het beginsel van aandachtige zorg
Erkennen van de patiënt in diens kwetsbaarheid, afhankelijkheid, lijden en soms ontluistering

Inleiding morele oordeelsvorming

Met dank aan André Weel

- Wat is een moreel oordeel?
- Wanneer is een handeling moreel juist?
- Waarom zouden we moreel juist handelen?

Inleiding morele oordeelsvorming

Wat is een moreel oordeel?

- Een moreel oordeel is het resultaat van een bepaalde manier van kijken naar de wereld, het resultaat van deze manier van kijken overstijgt individuen, maar is niet objectief.

Inleiding morele oordeelsvorming

Wanneer is een handeling moreel juist?

- Een handeling is niet per se moreel juist als zij in overeenstemming is met een bepaalde set normen en waarden. Het enige wat we dan weten is dat de handeling normaal is.
- Een handeling is moreel juist als zij recht doet aan de ander.
- Een handeling is moreel juist als er voldoende rekening wordt gehouden met de rechten, belangen en wensen van alle betrokkenen.

Inleiding morele oordeelsvorming

Wanneer is een handeling moreel juist?

- Een oordeel over het moreel juiste heeft altijd betrekking op één handeling.
- Van iedere handeling kan worden onderzocht of die moreel juist is.
- Het onderzoek leidt, mits juist uitgevoerd, tot een eenduidig antwoord.
- Een moreel oordeel is voorlopig en blijft open voor nader onderzoek.

Inleiding morele oordeelsvorming

Waarom zouden we moreel juist handelen?

- Consequent het moreel juiste doen, loont niet voor jezelf.
- Er is geen ander motief dan rekening te willen houden met de ander.
- Het moreel juiste doen is een existentiële keuze die zich een leven lang herhaalt.

Inleiding morele oordeelsvorming

Procedure voor morele oordeelsvorming

1. Voor welke beslissing of keuze sta ik? Wat is mijn voorlopige oordeel? En wat is mijn voornaamste bezwaar?
2. Welke betrokkenen hebben rechten, belangen of wensen, die geraakt worden door de te nemen beslissing?
3. Wie neemt de beslissing?
4. Heb ik nadere informatie nodig om mijn beslissing op een verantwoorde wijze te kunnen nemen?
5. Wat zijn de argumenten?
6. Tot welke conclusie kom ik?
Tussenstap: schade beperken
7. Ik peil bij mezelf wat ik voel bij de genomen beslissing.

Inleiding morele oordeelsvorming

Procedure voor morele oordeelsvorming, Stap 5

Stap 5: Wat zijn de argumenten?

Noteer in twee kolommen:

- De argumenten die pleiten voor de voorgenomen handeling
- De argumenten die pleiten voor het alternatief
(let op: alle argumenten tellen!)

Argumenten voor de handeling	Argumenten voor het alternatief

Inleiding morele oordeelsvorming

Procedure voor morele oordeelsvorming, Stap 6

Stap 6: Tot welke conclusie kom ik?

- 6.1 Weeg de argumenten.
Vuistregel: Beginselargumenten gaan voor gevolgenargumenten.
- 6.2 Bepaal de definitieve beslissing, het belangrijkste argument vóór en het voornaamste bezwaar.

Inleiding morele oordeelsvorming

Procedure voor morele oordeelsvorming, handreikingen bij stap 6

- Bij de argumenten kunnen we onderscheiden tussen argumenten die berusten op beginselen (B) en argumenten waarbij wordt geredeneerd vanuit de gevolgen (G).
- Soms zijn er in de opsomming ook uitspraken terechtgekomen, die geen betrekking hebben op rechten, belangen of wensen van betrokkenen. Het kan dan gaan om beschrijvingen of om ‘smoesjes’ .
- Beginselargumenten wegen zwaarder dan gevolgenargumenten, omdat beginselen verwijzen naar rechten van een van de betrokkenen, terwijl gevolgenredeneringen verwijzen naar belangen of het afstemmen van belangen.
- Wanneer er geen beginselen aan de orde zijn, worden de gevolgen gewogen.
- Een beginselargument kan worden herkend omdat het niet verwijst naar de gevolgen en niet naar de toekomst. Onderzoek uit welk recht van welke betrokkene de handelingsverplichting voortkomt.

Inleiding morele oordeelsvorming

Procedure voor morele oordeelsvorming, handreikingen bij stap 6

- Een gevolgenargument verwijst naar de gevolgen van een handeling in de toekomst. En heeft te maken met bepaalde belangen van een betrokkene.
- Onderzoek nauwkeurig hoe zwaarwegend de gevolgen in werkelijkheid zijn.
- De argumenten die bij nader inzien geen argumenten zijn omdat ze niet verwijzen naar bepaalde betrokkenen, zijn soms beschrijvingen van feitelijke omstandigheden. Deze kunnen ofwel worden omgezet in een (gevolgen)argument, ofwel ze krijgen een plaats in stap vier en werken zo door in het gewicht van bepaalde argumenten. Soms gaat het ook om smoesjes of schijnargumenten.

Pauze

Voorbeeld van tijdige preventie?

Voorbeeldcasus

Eveneens met dank aan André Weel

- Een ernstige obesitas kan iemand letterlijk beperken in zijn bewegingsvrijheid. Voor een bureaufunctie is dat minder erg, maar voor een functie waarvoor je mobiel moet zijn, en kunnen lopen, klimmen, vooroverbukken etc. kan dat een probleem worden. Arbeidsongeschiktheid ligt dan op de loer. Als iemand niet op eigen kracht kan of wil afvallen, mag je dan een leefstijlinterventie verplicht opleggen, tot behoud van de arbeidsgeschiktheid?

CASUS Een 44-jarige kwaliteitscontroleur in de zuivelindustrie heeft toenemende obesitas. Hij is vaak enkele dagen ziek. Er is diabetes type 2 bij hem geconstateerd. Hij krijgt ook problemen met zijn mobiliteit. Voor zijn werk moet hij veel lopen en af en toe een ladder beklimmen. Om monsters te nemen moet hij ver vooroverbukken. Zijn buik zit hem daarbij steeds meer in de weg. Hij neemt van jaar tot jaar toe in gewicht. De man leeft ongezond. Hij is al eens op zijn leefstijl aangesproken door zijn chef, maar de situatie wordt alleen maar slechter. Kan de werkgever eisen dat deze werknemer zich laat behandelen en zijn leefstijl aanpast, zodat hij gaat afvallen? Kan een werkgever deelname aan een preventief leefstijlprogramma voor deze persoon verplicht stellen? De werkgever vraagt de bedrijfsarts om advies. Is er medisch voldoende reden om de kwaliteitscontroleur te verplichten om af te vallen? De man is nu hard op weg naar de arbeidsongeschiktheid.

Stap 1

- **Stap 1. Voor welke beslissing of keuze sta ik? Wat is mijn voorlopig oordeel? En wat is mijn voornaamste bezwaar?**

Ik heb mijn twijfels bij de vraag van de werkgever. Kan ik iemand verplichten om af te vallen? Of de werkgever adviseren hem die verplichting op te leggen? Leefstijl is toch een privékwestie? Dringend adviseren, dat kan natuurlijk altijd, maar verplichten gaat wel erg ver.

1.1 Voor welke keuze sta ik?

Alternatief A; ik adviseer de werkgever de man te verplichten om af te vallen.

Alternatief B: Ik adviseer de werkgever om de werknemer zelf te laten beslissen over zijn leefstijl.

1.2 Wat is mijn voorlopig oordeel? Mijn voorlopige keuze is de werknemer zelf te laten beslissen over zijn leefstijl. Dat is moreel juist.

1.3 Wat is mijn voornaamste bezwaar? Het bezwaar van deze keuze is dat de kwaliteitscontroleur bij voortzetten van zijn huidige leefstijl grote kans loopt om op vrij jonge leeftijd blijvend arbeidsongeschikt te worden voor zijn werk en ten laste van de maatschappij te komen.

Stap 2 en 3

- **Stap 2. Welke betrokkenen hebben rechten, belangen of wensen, die geraakt worden door de beslissing?**
De kwaliteitscontroleur, zijn collega's, de werkgever, de bedrijfsarts, alle werknemers met obesitas, de maatschappij.
- **Stap 3. Wie neemt de beslissing?**
De beslissing omtrent het advies dat werkgever en werknemer van mij vragen ligt bij mij.

Stap 4

- **Stap 4. Heb ik nadere informatie nodig om mijn beslissing op een verantwoorde wijze te nemen?**
 - 4.1 Medisch Ik spreek nog eens met de medewerker, en overleg (met zijn instemming) met zijn huisarts. Dat levert geen nieuwe gezichtspunten op. Er is al van alles geprobeerd, fitness en vermageringsdiëten, maar het helpt niet. De huisarts heeft een maagverkleining gesuggereerd, maar daar wil de man absoluut niet aan. Andere behandelopties zijn er niet. De man weegt nu 110 kg bij een lichaamslengte van 1,80 m. Dat komt neer op een Body Mass Index (BMI) van 33,9. Obesitas is een chronische ziekte, waarbij overmatig vet zich opstapelt in het lichaam. Erfelijke factoren, leefstijl, en een eetstoornis kunnen een rol spelen bij het ontstaan van obesitas.
 - 4.2 Juridisch Niemand kan tot een medische behandeling worden verplicht. Het Centrum voor Ethiek en Gezondheid publiceerde in 2016 het signalement 'Leefstijlbeïnvloeding op de werkvloer'. In beginsel kan en mag een werkgever niets eisen van een werknemer, tenzij de veiligheid in het geding komt of de werknemer daar zelf om vraagt. Een ethische benadering van het probleem geeft Marieke ten Have in haar proefschrift 'Prevention of obesity: weighing ethical arguments' (Rotterdam, 2011). Zij benadrukt dat ongezonde leefstijlen van elkaar verschillen ten aanzien van hun schadelijke effecten én ten aanzien van de mate van keuzevrijheid. Als er sprake is van tabaks- of alcoholverslaving is die keuzevrijheid flink beperkt. Bij obesitas kan er sprake zijn van een eetstoornis. Het simpelweg verplicht stellen van een interventie als stoppen met roken of afvallen werkt dan niet (is disproportioneel), omdat de persoon als gevolg van ziekte c.q. de verslaving niet in staat is de interventie na te komen.
 - 4.3 Situationeel De man geeft in het vervolggesprek zelf aan dat hij zijn leefstijl niet kan wijzigen. Als hij niet goed eet kan hij zijn werk fysiek niet aan. Dat werk is fysiek best zwaar. En na het werk is hij te moe om te sporten.

Stap 5

Stap 5. Wat zijn de argumenten voor elk van beide beslissingsopties?

Alternatief A. Argumenten voor verplicht afvallen	Alternatief B. Argumenten voor vrijwillig afvallen

Stap 6

Stap 6. Tot welke conclusie kom ik? Benoem en weeg de argumenten. Onderscheid beginsel- en gevolgargumenten. Bepaal de definitieve beslissing, het belangrijkste argument vóór en het voornaamste bezwaar.

Alternatief A. Argumenten voor verplicht afvallen	Alternatief B. Argumenten voor vrijwillig afvallen
....(Gevolg)(Gevolg)
....(Beginsel)(Beginsel)

Aandachtspunten

- Advies: met meerdere mensen invullen. In onderling overleg en uitwisseling kom je veel verder
- Er worden 2 stellingen gewogen: een goede en zuivere vraagstelling is van belang om tot een goed oordeel/afweging te komen
- Bij sommige vragen is heel veel achtergrondkennis noodzakelijk (stap 4): een voorbeeld is de discussie omtrent het verplicht vaccineren of niet van medewerkers
- Als de kennis in stap 4 wijzigt, kan dat gevolgen hebben voor het eindoordeel
- **Een moreel oordeel is voorlopig en blijft open voor nader onderzoek**

Discussie

